

Czesław Michałowski

Minister Sprawiedliwości i Naczelny Prokurator

w okresie 4 grudnia 1930 r. – 15 maja 1936 r.

Czesław Michałowski.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe.

Czesław Paweł Michałowski urodził się 15 stycznia 1885 r. w Płocku, zmarł najprawdopodobniej w 1940 lub 1941 r. w Mińsku. Jego rodzicami byli Władysław Feliks (1842–1922) i Aniela z domu Cisowska. Czesław Michałowski w lipcu 1920 r. zawarł związek małżeński z Marią z domu Kulesza. Mieli dwójkę dzieci – córkę Magdalenę, urodzoną w sierpniu 1921 r., która była dziennikarką i syna Jacka, urodzonego w październiku 1923 r., który był doktorem habilitowanym nauk medycznych, żołnierzem ZWZ/AK i uczestnikiem Powstania Warszawskiego.

Ojciec Czesława Michałowskiego, Władysław Feliks Michałowski był prawnikiem, który również synowi zapewnił wyższe wykształcenie. Czesław Michałowski ukończył rosyjskie gimnazjum państwowe w Orle, zdając maturę w 1906 r. Prawo studiował na Cesarskim Uniwersytecie Moskiewskim, które ukończył ze stopniem kandydata praw – odpowiedni-

kiem polskiego stopnia doktora nauk prawnych, uzyskując dyplom w dniu 2 października 1910 r.

Czesław Michałowski, podobnie jak wielu młodych, ambitnych ludzi z tamtego okresu, wybrał studia w Rosji, a nie w Królestwie Polskim. Zapewne wynikało to z faktu, że poziom naukowy istniejących tam szkół był wysoki, a kończący studia w Rosji mieli większe szanse otrzymania pracy. Poza tym Cesarski Uniwersytet Warszawski traktowany był jako organizm obcy, jako element zaborczej i wrogiej maszyny państwa zaborczego. Polacy studiujący na Uniwersytecie Warszawskim poddawani byli bardzo silnej rusyfikacji. Nie doświadczali jej natomiast polscy studenci w Rosji. Jerzy Giedroyc w rozmowie z Ewą Berberysz, która znalazła się w książce „Książę z Maisons-Laffitte” powiedział, odnosząc się do okresu kiedy to Czesław Michałowski musiał podjąć decyzję dotyczącą swoich studiów: „Polak w Rosji, czy to w Moskwie, czy w Petersburgu, nie bez powodu miał kompleks wyższości. Sądownictwo, wolne zawody, inżynierowie – to byli Polacy. Fakt, że ktoś był Polakiem, pomagał, był pewnego rodzaju legitymacją”.

Po ukończeniu studiów w 1910 r. Czesław Michałowski odbył praktykę kancelaryjno-sądową w Warszawie jako pomocnik adwokata przysięgłego. Od 1912 r. pracował jako asesor w Prokuraturze Generalnej Królestwa Polskiego. W czerwcu 1915 r. został sekretarzem kancelarii prezesa Trybunału Sądów Obywatelskich w Warszawie. Oprócz pracy w Trybunale w czasie I wojny światowej był również, od lutego 1916 r., członkiem zarządu oddziału w Wydziale Oświecenia Miasta Warszawy. Była to instytucja zajmująca się sprawami oświaty i wychowania w Warszawie. W tym czasie Czesław Michałowski był kierownikiem działu handlowego Milicji Miejskiej Miasta Warszawy. Dział ten sprawował nadzór w sprawach handlowych, sanitarnych i techniczno-budowlanych na terenie Warszawy.

1 września 1917 r. Czesław Michałowski został mianowany podprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Warszawie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. został wiceprokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Warszawie.

W 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w 1. Pułku Ułanów Krechowieckich. Oddział ten, to jednostka Wojska Polskiego o jednej z najdłuższych tradycji w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Jej początki sięgają 1914 r. W czasie ofensywy bolszewickiej ułani krechowieccy uczestniczyli w walkach z Armią Konna Budionnego, a później w walkach pościgowych, m.in. w bitwie pod Komarowem i w zagonie na Korosteń. Pułk był powszechnie uważany za jednostkę elitarną. Służyli w nim m.in. ks. Albrecht Radziwiłł, hrabiowie Zamoyscy,

Potoccy, Sołtanowie, Romerowie. Z jego szeregów wyszło 7 generałów i wielu znakomych dowódców jednostek.

Po zakończeniu wojny Czesław Michałowski kontynuował karierę prawniczą i w 1923 r. zdał egzamin notarialny.

Po zamachu majowym w 1926 r. Czesław Michałowski związał się z utworzonym w 1927 r. przez Walerego Sławka Bezpartyjnym Blokiem Współpracy z Rządem.

25 czerwca 1927 r. prezydent Ignacy Mościcki mianował Czesława Michałowskiego podprokuratorem przy Sądzie Apelacyjnym w Warszawie. Z kolei 17 listopada 1927 r. Czesław Michałowski został decyzją prezydenta prokuratorem przy Sądzie Okręgowym w Warszawie.

W 1930 r. Czesławowi Michałowskiemu jako prokuratorowi przy Sądzie Okręgowym powierzono największą sprawę polityczną dwudziestolecia – czyli sprawę brzeską. Prowadził tę sprawę na początkowym etapie postępowania, nadzorował aresztowania i wstępne przygotowanie materiału procesowego. W nocy z 9 na 10 września 1930 r. władze w trybie administracyjnym aresztowały około 20 przywódców politycznych ugrupowań lewicowych i centrowych skupionych w Centrolewie. 11 września 1930 r. ukazał się urzędowy komunikat, który jako przyczynę zatrzymania posłów podawał, iż dopuścili się oni przestępstw zarówno natury kryminalnej, jak i politycznej. Czesław Michałowski nadzorował to śledztwo do początków grudnia. Następnie oskarżycielami zostali Witold Grabowski i Robert Rauze. 4 grudnia 1930 r. Czesław Michałowski został Ministrem Sprawiedliwości i Naczelnym Prokuratorem w II gabinecie Walerego Sławka. Polityk, premier i bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego Kazimierz Świtalski w swoim *Diariuszu 1919–1935* pisał, że to właśnie Józef Piłsudski wybrał Czesława Michałowskiego na urząd ministra sprawiedliwości.

26 maja 1931 r. premier Walery Sławek podał się z całym rządem do dymisji. Następnego dnia, czyli 27 maja, powołany został nowy rząd z Aleksandrem Prystorem na czele. Czesław Michałowski ponownie został nominowany na stanowisko ministra sprawiedliwości, podobnie również większość dotychczasowych ministrów objęło wcześniej piastowane urzędy.

Minister sprawiedliwości Czesław Michałowski wśród pracowników wymiaru sprawiedliwości.

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe.

8 maja 1933 r. Zgromadzenie Narodowe wybrało Ignacego Mościckiego na kolejną kadencję na urzędzie prezydenckim. Następnego dnia rząd Aleksandra Prystora zgodnie z politycznym obyczajem, podał się do dymisji, a prezydent dymisję przyjął. Nowy gabinet powołano 10 maja. Na jego czele stanął Janusz Jędrzejewicz. Ministrem Sprawiedliwości i Naczelnym Prokuratorem ponownie został Czesław Michałowski. Rząd Jędrzejewicza był kontynuacją gabinetu Aleksandra Prystora pod względem kadrowym i programowym. Jędrzejewicz pozostawił w rządzie prawie wszystkich ministrów z gabinetu Prystora.

Rząd Janusza Jędrzejewicza przetrwał tylko rok. Premier podał się do dymisji 13 maja 1934 r. Razem z nim dymisję złożył minister sprawiedliwości Czesław Michałowski i pozostali ministrowie. Premier uzasadniał ten krok zmęczeniem i wyczerpaniem chorobą.

15 maja 1934 r. powołano nowy rząd. Na jego czele stanął Leon Koźłowski, a Czesław Michałowski ponownie został powołany na stanowisko Ministra Sprawiedliwości i Naczelnego Prokuratora. Funkcje te pełnił

w tym rządzie do 28 marca 1935 r. Kontynuował tę służbę w III rządzie Walerego Sławka (28 marca 1935 r. – 12 października 1935 r.) i w rządzie Mariana Zyndram-Kościałkowskiego (13 października 1935 r. – 15 maja 1936 r.). Kazimierz Świtalski w swoim *Diariuszu 1919–1935* sugeruje, że Marian Kościałkowski nie chciał Michałowskiego w swoim rządzie. Zgodził się pozostawić go na stanowisku jedynie prowizorycznie z powodu niemożności znalezienia innego kandydata.

W 1935 r. Czesław Michałowski został wybrany na senatora IV kadencji z województwa warszawskiego. W czerwcu 1936 r. zrzekł się mandatu senatora.

Czesław Michałowski jako senator RP.

Źródło: www.senat.edu.pl/assets/Senat/Senatorowie/Michalowski.jpg.

Po ustąpieniu rządu Mariana Kościałkowskiego w dniu 15 maja 1936 r. Czesław Michałowski nie został ministrem w nowym rządzie Felicjana Sławoja Składkowskiego. Na stanowisku tym zastąpił go Witold Grabowski, który podobnie jak on, był jednym z prokuratorów procesu brzeskiego.

Zasługą Czesława Michałowskiego jako Ministra Sprawiedliwości i Naczelnego Prokuratora w latach 1930-1936 było zreformowanie pol-

skiego wymiaru sprawiedliwości. To wtedy uchwalono Kodeks Karny zwany Kodeksem Makarewicza, który został wprowadzony w życie Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks Makarewicza stanowi jedno z największych osiągnięć kodyfikacyjnych w historii prawa polskiego. Kodeks zawierał postulaty doktryny klasycznej i socjologicznej. Do głównych zasad pochodzących z doktryny klasycznej zawartych w kodeksie należały: zasada równości wobec prawa i humanitaryzmu, zasada indywidualizmu odpowiedzialności karnej (odrębne traktowanie odpowiedzialności sprawcy, pomocnika i podżegacza) oraz subiektywizmu odpowiedzialności karnej (uwzględnienie motywów). Wpływ doktryny socjologicznej jest widoczny w kodeksie poprzez wprowadzenie środków zabezpieczających.

Ponadto za kadencji Czesława Michałowskiego wprowadzono także Kodeksy Postępowania Cywilnego i Karnego, Kodeks Handlowy, Prawo o Zobowiązaniach, Jednolite Prawo o Ustroju Adwokatury, Prawo o Notariacie, Prawo o Sądzie Kartelowym. Działania Czesława Michałowskiego dały podwaliny unifikacji polskiego prawodawstwa, które wymagało gruntownych zmian i ujednoczenia po okresie zaborów.

Czesław Michałowski 20 czerwca 1931 r., jako Minister Sprawiedliwości, wydał nowoczesne i postępowe rozporządzenie w sprawie regulaminu więziennego. W rozporządzeniu obok zarządzeń dotyczących zakresu obowiązków służby więziennej, znalazły się przepisy dotyczące pracy i nauki więźniów, zgodnie z którymi więźniowie mieli być zatrudniani w więziennych warsztatach i zakładach pracy, w gospodarstwach rolnych i ogrodniczych oraz jako najemna siła robocza. Skazani za swą pracę mieli otrzymywać wynagrodzenie.

Według rozporządzenia w więzieniach miały również funkcjonować szkoły z nauczaniem przedmiotów: religia, nauka czytania i pisanie, rachunki, geometria, historia i geografia Polski, nauka o Polsce współczesnej, przyroda, oraz przyuczenie zawodowe. Nauczanie mogło odbywać się tylko w języku polskim.

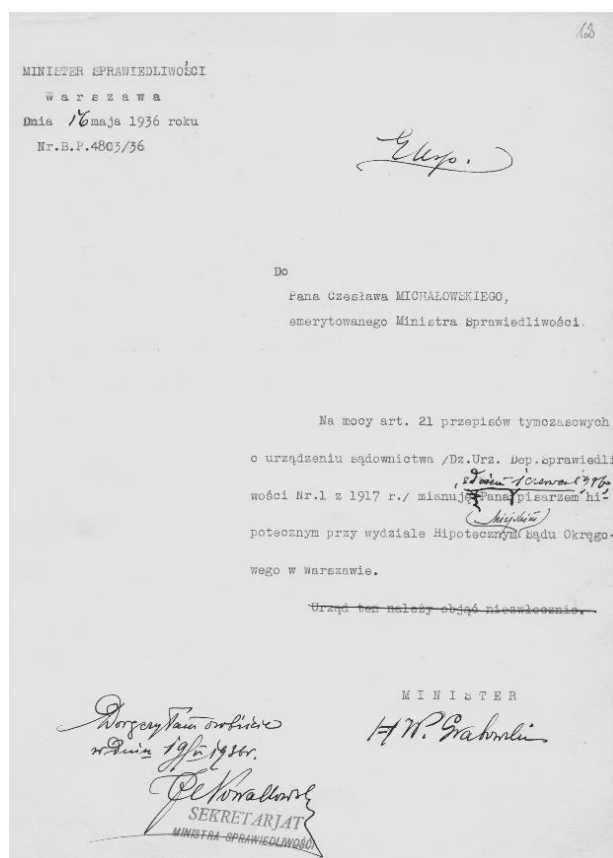
Działalność oświatowa miała polegać na zwalczaniu analfabetyzmu, poszerzaniu horyzontów umysłowych więźniów, podnoszeniu ich poziomu etycznego, rozwijaniu poczucia obowiązków obywatelskich.

W 1931 r. minister Czesław Michałowski był inicjatorem utworzenia Fundacji Stypendialnej im. Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Zadaniem fundacji było wspieranie edukacji dzieci pracowników więziennictwa.

W 1933 r. minister Czesław Michałowski wydał rozporządzenie powołujące do życia Komisję Badań Kryminalno-Biologicznych. 15 stycznia

1934 r. wydał rozporządzenie w sprawie organizacji zakładów dla nieoprawnych. Zasięgą Czesława Michałowskiego było również zorganizowanie sieci zakładów wychowawczych i poprawczych dla nieletnich oraz Penitencjarnych Kolonii Rolniczych i Zakładów Rzemieślniczych dla więźniów nierecydywistów w wieku 17–25 lat.

16 maja 1936 r., po zwolnieniu z urzędu Ministra Sprawiedliwości i Naczelnego Prokuratora, Czesław Michałowski został mianowany na stanowisko pisarza hipotecznego przy Wydziale Hipotecznym Miejskim Sądu Okręgowego w Warszawie. Funkcję tę pełnił do wybuchu wojny.

Pismo dotyczące mianowania Czesława Michałowskiego na stanowisko pisarza hipotecznego.

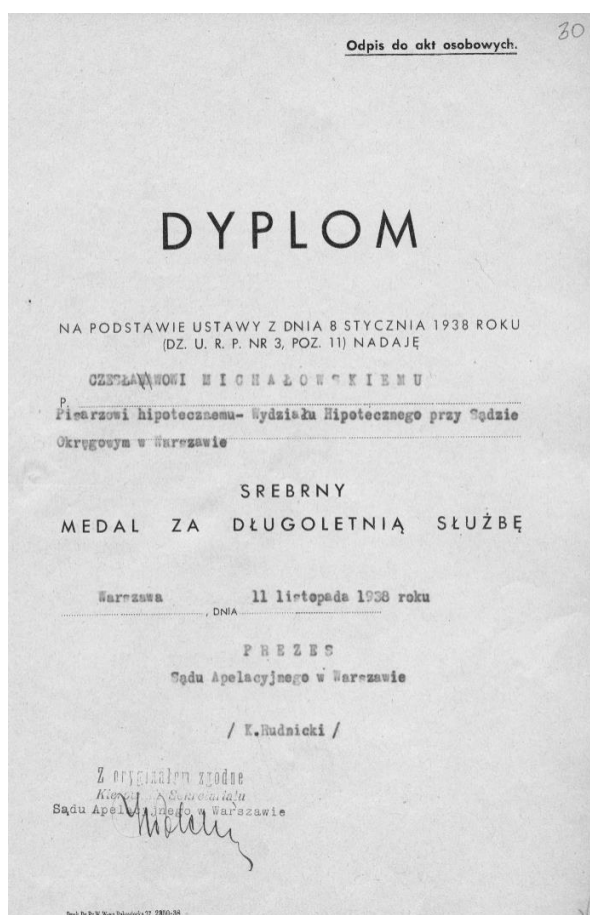
Źródło: Instytut Pamięci Narodowej.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego Czesław Michałowski był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Związku Łowieckiego.

W listopadzie 1930 r. Czesław Michałowski, jako prokurator przy Sądzie Okręgowym w Warszawie, został odznaczony przez Prezydenta Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za zasługi na polu organizacji i administracji sądownictwa polskiego.

22 maja 1936 r. zarządzeniem Prezydenta Ignacego Mościckiego został odznaczony Wielką Wstęgą Orderu Odrodzenia Polski za wybitne zasługi dla Państwa.

9 maja 1938 r. został odznaczony przez Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie, Brązowym Medalem za Długoletnią Służbę, zaś 11 listopada 1938 r. otrzymał Srebrny Medal za Długoletnią Służbę.

Dyplom przyznający Czesławowi Michałowskiemu Srebrny Medal za Długoletnią Służbę.

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej.

Po wybuchu wojny we wrześniu 1939 r. Czesław Michałowski ewakuował się z Warszawy do Kamienia Koszyrskiego, a następnie do Pińska. Tam w październiku 1939 r. został aresztowany przez NKWD. 27 kwietnia 1940 r. został przewieziony z Mozyrza do więzienia w Mińsku. Przetrzymany był prawdopodobnie w centralnym więzieniu przy ul. Wołodarskiego (dawny zamek Sapiehów) lub w więzieniu wewnętrznym NKWD nazywanym „amerykanką” lub „okrągłakiem” przy ul. Zachariewskiej 15.

Zginął w bliżej nieustalonych okolicznościach, wiosną 1940 r. lub w czerwcu 1941 r. w Mińsku. Najprawdopodobniej został zamordowany strzałem w tył głowy w mińskim więzieniu i przewieziony samochodem „drogą śmierci” do znajdującego się na obrzeżach miasta kompleksu leśnego Kuropaty, który od 1937 r. pełnił funkcję tajnego cmentarzyska ofiar masowego terroru.

Nazwisko Czesława Michałowskiego zostało umieszczone na tablicy uroczystie odsłoniętej w siedzibie Prokuratury Krajowej w dniu 17 września 2020 r., upamiętniającej prokuratorów Rzeczypospolitej Polskiej, którzy oddali życie za Ojczyznę w latach 1939–1945.

Źródła

1. Berberyusz E., *Książę z Maisons-Laffitte*, Warszawa 2000.
2. Chłopecki T., *Myśl polityczna i prawna obozu rządzącego w Polsce w latach 1935–1939: państwo – prawo – gospodarka*, Poznań 2018.
3. Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1990.
4. http://otworzksiazke.ceon.pl/images/ksiazki/janusz_jedrzejewicz/janusz_jedrzejewicz.pdf; Osiński Z., *Janusz Jędrzejewicz piłsudczyk i reformator edukacji (1885–1951)*, (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
5. http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/66133/PDF/16_T_Chlopecki_N_Baranowska.pdf; Chłopecki T., Baranowska N., *Koncepcje ustrojowo-prawne obozu rządzącego w II Rzeczypospolitej w latach 1926–1932*; (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
6. [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1969-t13-n7\(139\)/Palestra-r1969-t13-n7\(139\)-s54-59/Palestra-r1969-t13-n7\(139\)-s54-59.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1969-t13-n7(139)/Palestra-r1969-t13-n7(139)-s54-59/Palestra-r1969-t13-n7(139)-s54-59.pdf); Łyczywek R., *Adwokatura międzywojenna i sprawa brzeska*, *Palestra* 13/7(139), 54-59, (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
7. [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1988-t32-n11_12\(371_372\)/Palestra-r1988-t32-n11_12\(371_372\)-s59-75/Palestra-r1988-t32-n11_12\(371_372\)-s59-75.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Palestra/Palestra-r1988-t32-n11_12(371_372)/Palestra-r1988-t32-n11_12(371_372)-s59-75/Palestra-r1988-t32-n11_12(371_372)-s59-75.pdf); Krzemiński Z., *Adwokatura polska*

- w latach 1918-1939, *Palestra* 32/11-12(371-372), 59-75, (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
8. [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przeglad_Historyczno_Wojskowy/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_\(63\)-n4_\(237\)/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_\(63\)-n4_\(237\)-s55-86/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_\(63\)-n4_\(237\)-s55-86.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Przeglad_Historyczno_Wojskowy/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_(63)-n4_(237)/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_(63)-n4_(237)-s55-86/Przeglad_Historyczno_Wojskowy-r2011-t12_(63)-n4_(237)-s55-86.pdf); Szlaszyński J, 1. Pułk Ułanów Krechowieckich w Augustowie (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 9. https://katyn-pamietam.pl/uploads/filemanager/nieodnalezione/Nieodnalezione_ofiary_Katynia_PDF_Lista%20Bialoruska.pdf; (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 10. <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/3107/rozprawa%20doktorska%20Krzysztof%20Kopciuch.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; Kopciuch K., *Adwokatura w Polsce (1982 – 2016). Studium historyczno-prawne*, Rzeszów 2017 (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 11. <https://senat.edu.pl/historia/senat-rp-w-latach-1922-1939/senatorowie-ii-rp/senator/czeslaw-michalowski>; (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 12. https://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/65956/PDF/Rodzinna_Europa_Europejska_mysl_politycznoprawna_u_progu_XXI_wieku.pdf; redakcja Fiktus P., Malewski H., Marszał M., „Rodzinna Europa” Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 13. <https://www.infolotnicze.pl/2013/04/29/prawne-regulacje-pracy-i-nauki-skazanych-oraz-ich-realizacja-na-przykladzie-wiezienia-na-sw-krzyzu-w-latach-1918-1939/3/>; Kułan B. (dostęp: 15 listopada 2022 r.).
 14. Materiały Archiwum Akt Nowych ze zbioru 285 – Ministerstwo Sprawiedliwości.
 15. Pobóg-Malinowski W., *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–945, t. II 1919–1939*, Londyn 1956.
 16. Świtalski K., *Diariusz 1919–1935*, Warszawa 1992.
 17. W służbie Penitencjarnej. Dwutygodnik Straży Więziennej, 1 czerwca 1936 r., nr 3, s. 2–3.